

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Караман Олени Леонідівни
на дисертацію Левченко Наталії Володимирівни
«Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх соціальних
працівників до молодіжної роботи»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Соціальні виклики, з якими стикається українське суспільство, вимагають створення ефективної системи підтримки та розвитку молоді. У цьому контексті стає актуальною розробка системи підготовки фахівців для роботи з молоддю, яка відповідає б новим реаліям та перспективам інституційного, суспільно-політичного й науково-технічного розвитку, зокрема в Україні.

Доцільність проведеного дисертаційного дослідження є очевидною, адже, як зазначає авторка, успішне вирішення соціальних проблем різних категорій молоді забезпечується через молодіжну роботу – напрям соціальної роботи, який впливає на умови життя молоді та сприяє її розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Водночас, недостатнє дослідження вітчизняною соціально-педагогічною наукою означеної проблеми, а також переконливе обґрунтування автором доцільності обраного напрямку дослідження та наявних суперечностей у площині дослідження теорії та методики підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи дозволяють констатувати важливість та актуальність теми дисертаційного дослідження.

Викладені аргументи засвідчують, на нашу думку, актуальність і суспільну затребуваність дисертаційного дослідження Н. В. Левченко, предметом якого обрано теоретико-методичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи.

Дисертація виконана відповідно до науково-дослідної теми кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Актуальні проблеми соціально-педагогічної теорії та практики» (державний реєстраційний номер 0111U007547), наукового напрямку Молодіжного центру «START» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 2 від 18.09.2018 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 27.12.2022 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою:

- проаналізовано стан дослідженості наукової проблеми та категоріально-понятійний апарат дослідження;
- обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи;
- охарактеризовано розвиток молодіжної роботи, її особливості, законодавчу і нормативно-правову базу в Україні та зарубіжних країнах;
- розкрито особливості змісту та навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи;
- розроблено критерії, їх показники та визначено рівні готовності майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи;
- обґрунтовано й експериментально перевірено систему підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи у закладах вищої освіти;
- розроблено рекомендації щодо підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи.

Нові факти, одержані дисертанткою.

У дослідженні вперше теоретично обґрунтовано та розроблено систему підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи, яка об'єднує чотири блоки: цільовий (мета, завдання, принципи, методологічні підходи); об'єктно-суб'єктний (суб'єкти й об'єкти – учасники процесу підготовки); змістовно-процесуальний (етапи впровадження та реалізації системи підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; структура підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи через формальну, неформальну та інформальну освіту, зокрема: змістове, організаційне, технологічне наповнення, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу); результативний (компоненти підготовки, критерії, показники та рівні готовності, результат); впроваджено та експериментально перевірено психолого-педагогічні умови підвищення рівня готовності майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи (мотивація до взаємодії з молоддю в різних формах та формування ціннісного ставлення до молодіжної роботи; удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; інноваційний підхід у практичній підготовці майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; комплексне використання формальної, неформальної та інформальної освіти в підготовці майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи); здійснено історико-педагогічний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду молодіжної роботи для визначення й уточнення основних понять дослідження, особливостей молодіжної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні, методологічні підходи, висновки, представлені у дисертації Н. В. Левченко, достатньою мірою обґрунтовані, базуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Автором логічно сформульовано структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз наукової літератури, історичних та нормативних джерел дослідження. Дисертантка приділила увагу аналізу й уточненню базових понять дослідження: «молодь», «молодіжний працівник», «молодіжна робота», «молодіжний центр» та ін. Дисертанткою розкрито особливості підготовки майбутніх соціальних працівників через формальну та неформальну освіту; дібрано критеріально-діагностувальний інструментарій дослідження.

Заслужують на увагу наукові положення теорії й методик, які набули подальшого розвитку: підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи у закладах вищої освіти; питання молодіжної роботи як напряму соціальної роботи; питання розвитку молоді та молодіжної роботи на рівні формальної, неформальної та інформальної освіти.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на загально-філософському (діалектичний метод), загально-науковому (системний, діяльнісний, особистісний, компетентнісний, синергетичний, аксіологічний, історико-хронологічний, технологічний підходи; методи аналізу, синтезу, індукції, моделювання), конкретно-науковому (принципи об'єктивності, розвитку, провідної ролі практики) з урахуванням особливостей молодіжної роботи, професійної діяльності молодіжного працівника, вимог до реалізації професійних функцій і завдань фахівців з питань молоді (молодіжних працівників) та системи підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти, у комплексному використанні формальної, неформальної та інформальної освіти.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації забезпечується якісною методологічною основою, ретельним вивченням і критичним аналізом наукової літератури, і загалом не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації Н. В. Левченко, реферату та змісту публікацій дисертантки дають змогу дійти висновку про наукову достовірність викладених автором результатів.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота Н. В. Левченко містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальну наукову проблему.

Варто вказати на достатню апробацію й географію впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес закладів вищої освіти: Уманського державного педагогічного університету імені Павла

Тичини (довідка № 1776/01 від 31.10.2022 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-12/24 від 12.01.2023 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (довідка № 3 від 29.06.2023 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/50 від 04.08.2023 р.); Національного університету біоресурсів і природокористування України (довідка, протокол № 5 від 09.05.2023 р.); Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України (довідка, протокол № 6 від 08.06.2023 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Практичне значення отриманих результатів також не викликає сумнівів. Фактологічний матеріал, теоретичні та практичні положення, а також науково обґрунтовані висновки дослідження можуть бути застосовані для визначення стратегічних напрямів підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи. Розроблені теоретичні і методичні матеріали дослідження доцільно використовувати в освітньому процесі ЗВО України, керівникам структурних підрозділів для оптимізації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників; лекторами під час підготовки слухачів курсів підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з молоддю. Матеріали дослідження можуть бути використані в процесі розробки освітніх стандартів й освітніх програм з професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, для створення та впровадження в освітній процес закладів вищої освіти нових освітніх компонентів, навчально-методичного забезпечення; для розширення та оновлення змісту навчальних дисциплін «Соціальна політика», «Соціальна молодіжна політика», «Молодь у сучасній громаді», «Молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства», «Організація та інфраструктура молодіжної роботи», «Технології соціальної роботи», «Теорія і практика молодіжної роботи», «Тренінгові технології в молодіжній роботі», «Соціальна робота в громаді», «Соціальна педагогіка», «Волонтерська та благодійна діяльність», «Основи професійної творчості в соціальній сфері», «Соціальна робота з сім'ями, дітьми і молоддю» тощо; для розроблення спецкурсів, курсів за вільним вибором здобувачів, спецсеминарів, підручників, навчальних посібників; для організації виробничої практики; проведенні наукових досліджень з означеної проблематики.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура представленої дисертації науково виважена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження Н. В. Левченко відповідає меті й поставленим завданням, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (620 найменувань, з них – 60 іноземними мовами), 15 додатків. Загальний обсяг роботи – 868 сторінок, із

них 424 сторінок основного тексту. Робота містить 34 таблиці, 3 рисунки та 1 діаграму.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; окреслено методи та концепцію дослідження; визначено експериментальну базу; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та подано відомості про впровадження результатів наукового пошуку; схарактеризовано особистий внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві; подано відомості про апробацію результатів дослідження; наведено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні основи підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи» – проаналізовано стан дослідженості наукової проблеми; здійснено категоріально-понятійний аналіз наукової проблеми; обґрунтовано методологію дослідження проблеми підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи.

Теоретичний аналіз наукових праць з проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи показав, що цей важливий елемент системи вищої освіти України поки не отримав достатньої наукової уваги від вітчизняних дослідників. Питання підготовки соціальних працівників до молодіжної роботи ще недостатньо вивчені в соціально-педагогічних дослідженнях.

На основі аналізу наукових праць та нормативно-правових документів визначено та сформульовано основні поняття дослідження: «молодь», «молодіжний працівник», «молодіжна робота», «молодіжний центр», серед них важливим є «професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи як системи становлення і формування конкурентоспроможного фахівця, професіонала в молодіжній сфері через набуття та володіння професійними компетентностями, навичками «soft skill», що здійснюється через формальну, неформальну та інформальну освіти».

Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи висвітлено у поєднанні теорії, практики, методології дослідження та розкрито через *загально-філософський* (діалектичний підхід), *загально-науковий* (системний, діяльнісний, особистісний, компетентнісний, синергетичний, технологічний, аксіологічний, історико-хронологічний підходи та методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, моделювання); *конкретно-науковий* (принципи об'єктивності, розвитку, провідної ролі практики) *рівні*.

У другому розділі – «Особливості молодіжної роботи в Україні і зарубіжних країнах» – визначено передумови становлення та розвитку професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; проаналізовано законодавчу та нормативно-правову бази молодіжної роботи; вивчено та узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід молодіжної роботи.

Дисертанткою узагальнено та виокремлено етапи передумов становлення і розвитку підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи: зародження суспільно-орієнтованої підготовки фахівців для роботи з молоддю (1918–1944 рр.); створення основ професійної підготовки кадрів для роботи з молоддю (1945–1969 рр.); розвиток інституту професійної підготовки кадрів для роботи в молодіжних організаціях (1969–1991 рр.); становлення і розвиток системи професійної підготовки фахівців до роботи з молоддю в рамках соціальної роботи і соціальної педагогіки (1991–2003 рр.); становлення спеціальності Соціальна робота за напрямом Соціальне забезпечення та створення організаційно-методичних умов підготовки соціальних працівників відповідно до рівня європейської освітньої системи зі збереженням структури вітчизняної системи професійної освіти (2003–2010 рр.); становлення спеціальності Соціальна робота, яка об'єднала соціальну педагогіку, соціальну роботу та соціальне забезпечення в одну галузь (2011–2014 рр.); започаткування та реалізація професії «молодіжний працівник» та підготовка таких фахівців в ЗВО (2014 р. – дотепер).

Аналіз досвіду молодіжної роботи закордоном засвідчує, що ЄС та Рада Європи у співпраці з партнерами сприяють розвитку молодіжної роботи. У країнах Європейського Союзу молодіжна робота розвивається по-різному, враховуючи особливості кожної країни, її звичаї, традиції, історію розвитку молодіжної роботи, нормативно-правову базу, стратегії розвитку та програми підготовки фахівців з молодіжної роботи. Однією з найбільш активних країн у цьому напрямі є Естонія, яка вже понад сто років працює над вдосконаленням, розвитком і популяризацією молодіжної роботи та політики, а також професії молодіжного працівника.

Авторкою узагальнено вітчизняний досвід молодіжної роботи та з'ясовано, що в Україні молодіжна робота реалізується на трьох рівнях: національному, регіональному та місцевому через різні суб'єкти молодіжної роботи. Основними формами діяльності яких є: неформальна освіта, розробка проєктів, таборування, гуртки за інтересами, молодіжна участь у проєктах та грантах, ярмарки, профорієнтаційна робота, громадські роботи, стажування, волонтерська робота, громадські організації, організація культурних та дозвіллевих заходів, соціологічне дослідження інтересів та потреб молоді, інформаційно-просвітницька робота та ін. Важливими для вітчизняного досвіду молодіжної роботи в Україні є діяльність Всеукраїнського молодіжного центру, Асоціації молодіжних працівників, Асоціації молодіжних центрів, обласних молодіжних центрів, громадської організації «Молодіжна Платформа»; реалізація молодіжних програм («Молодіжний працівник», «Менеджмент молодіжних центрів», «Прокачай», «Молодіжний працівник в ОТГ», «Державотворець», «Ефективний менеджмент молодіжних центрів», «Активні громадяни», міжнародні програми), всеукраїнської програми з популяризації здорового способу життя серед молоді «Healthy Challenge», програми «PROнавички майбутнього», платформи «СпівДія» та ін.

Узагальнено законодавчу та нормативно-правову базу молодіжної роботи в Україні (Конституція України, Закони України (зокрема, «Про основні засади молодіжної політики» 2021 р.), Постанова Кабінету Міністрів України (про схвалення та затвердження програм «Молодь України» на 2021–2025 роки, про молодіжні центри та державну підтримку молодіжних організацій), Укази Президента України («Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року», «Про Цілі сталого розвитку до 2030 року»), Накази Міністерства молоді та спорту України (про знаки якості для молодіжних центрів, умови оплати праці та програми «Молодіжний працівник»), а також міжнародні документи Ради Європи).

У третьому розділі – «Діагностика стану підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи» – розкрито особливості підготовки соціальних працівників до молодіжної роботи через формальну та неформальну освіту; визначено зміст та навчально-методичне забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; дібрано критеріально-діагностувальний інструментарій дослідження; схарактеризовано компоненти, критерії, показники та відповідні рівні сформованості готовності майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; представлено результати констатувального етапу дослідження.

Для визначення початкового рівня готовності майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи та подальшого якісного й кількісного аналізу одержаних результатів дослідження було дібрано та реалізовано відповідний діагностувальний інструментарій, серед них авторські методики: методика для визначення рівня набутих компетентностей та програмних результатів навчання у майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності; методика для визначення рівня сформованості теоретичних, практичних знань в галузі молодіжної політики та молодіжної роботи тощо.

У четвертому розділі – «Обґрунтування системи підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи та її дослідно-експериментальна перевірка» – обґрунтовано систему підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; представлено реалізацію психолого-педагогічних умов підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молоддю; здійснено аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи; узагальнено та запропоновано рекомендації для підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи.

Спроектвано систему підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи, що складається з цільового, об'єктно-суб'єктного, змістовно-процесуального та результативного блоків. Для ефективної реалізації цих блоків системи обґрунтовано та впроваджено в освітній процес психолого-педагогічні умови: мотивація до взаємодії з молоддю в різних формах та формування ціннісного ставлення до молодіжної роботи; удосконалення навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; інноваційний підхід у практичній підготовці майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; комплексне використання формальної, неформальної та

інформальної освіти в підготовці майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи. Результати проведеної експериментальної роботи засвідчили значимий вплив запропонованих психолого-педагогічних умов системи підготовки майбутніх соціальних працівників на рівень їхньої готовності до молодіжної роботи.

Дисертанткою запропоновано практичні рекомендації щодо підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи за трьома рівнями: локальним (заклади вищої освіти, громадські організації, молодіжні центри, простори, молодіжні ради місцевого рівня), регіональним (обласні молодіжні центри, простори, організації, молодіжні ради обласного рівня) та всеукраїнським. Ці рекомендації можуть використовуватись у підготовці та діяльності молодіжних працівників, для підвищення їхньої компетентності та ефективності роботи молодіжних центрів та просторів.

Отже, дисертаційна робота Н. В. Левченко за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням, спрямованим на наукове обґрунтування теоретико-методичних основ підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи; розроблення й експериментальну перевірку ефективності системи підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи.

Узагальнення отриманих результатів підтвердило досягнення мети та успішне виконання завдань дисертаційного дослідження, що має новизну і загальнонаціональне значення.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У вступі при визначенні актуальності наукової проблеми, на нашу думку, потребує підсилення обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи у контексті розвитку нових інноваційних технологій в ЗВО.

2. Проведений у підрозділі 1.1 «Аналіз стану дослідженості наукової проблеми» теоретичний аналіз наукових праць повною мірою відображає проблематику підготовки майбутніх соціальних працівників, соціальних педагогів та молодіжної роботи. Однак робота мала б ширші перспективи щодо практичного застосування, якби автор більше сконцентрувався на прикладних аспектах підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи у рецепції сучасних досліджень.

3. У підрозділі 2.2 дисертації «Зарубіжний досвід молодіжної роботи» автором обґрунтовано вибір зарубіжних країн Ради Європи, обраних для аналізу досвіду молодіжної роботи. Вважаємо, що доцільно було б ширше висвітлити зарубіжний досвід молодіжної роботи та підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з молоддю (зокрема США) та розкрити можливі шляхи його імплементації під час діяльності молодіжних центрів, просторів та в освітній процес закладів вищої освіти України.

4. Досліджуючи процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи, було б доречно, особливо в контексті воєнного стану, розглянути практичні можливості організації дослідження на базі молодіжних центрів, просторів в Україні.

5. Вважаємо розділ 3 переобтяженим теоретичною інформацією щодо змісту підготовки майбутніх докторів філософії з соціальної роботи до молодіжної роботи.

Проте, висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому та не знижують її цінності.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Результати дисертаційної роботи висвітлено у 81 науковій і науково-методичній праці (із них 49 одноосібних), зокрема, 10 монографій (9 у співавторстві), 5 статей у журналах, що індексуються в наукометричній базі Scopus/WoS, 21 стаття у наукових фахових виданнях України, 6 статей у зарубіжних і міжнародних наукових виданнях, 2 статті у вітчизняних виданнях, 4 навчальних та навчально-методичних посібників, 1 енциклопедія, 32 публікації апробаційного характеру, які додатково відображають наукові результати дисертації.

На основі аналізу змісту публікацій Н. В. Левченко можна констатувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

Ідентичність змісту реферату й основних положень дисертації.

Структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в рефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання відповідають чинним вимогам та принципам академічної доброчесності. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилання на джерело (звіт про перевірку StrikePlagiarism).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Аналіз дисертації, реферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи» є

самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог щодо оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019), а також вимогам пунктів 7-9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою КМУ від 17.11.2021 р. № 1197 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а її автор Левченко Наталія Володимирівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
ректор Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Олена КАРАМАН

08.10.2024 р.

Підпис	<i>Караман Олена</i>
Засвідчую	
Начальник відділу кадрів	<i>Григор'єва Нікітченко</i>
ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка"	

